

Pécsi Tudományegyetem BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században” Doktori Program

Gábor Péter

**Jóvátétel és külkereskedelmi orientációváltás
Magyarországon, 1945-1949/51**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Gyarmati György
egyetemi tanár

Pécs, 2013

A doktori értekezés tartalomjegyzéke

Előszó	1
Historiográfiai bevezetés	6
1. A gazdasági helyzet és a jóvátétel összefüggései	11
- 1.1. A jóvátétel teljesítésének általános problémái	11
- 1.2. A jóvátétel adminisztrációja	16
- 1.3. Az ipar és a jóvátétel kapcsolata	20
- 1.4. A mezőgazdaság szerepe a jóvátételben	25
- 1.5. A jóvátétel árkérdései	30
- 1.6. Az államháztartás és a jóvátétel	43
2. Szovjet jóvátétel	56
- Bevezetés	56
- 2.1. A jóvátételi tárgyalások első szakasza	59
- 2.2. A jóvátételi tárgyalások második szakasza	73
- 2.3. A jóvátételi egyezmény törlesztési előírásai (6 éves terminus)	90
- 2.4. A szovjet jóvátétel helyzete a stabilizációig	96
- 2.5. A nyolcéves teljesítési terminus	121
- 2.6. A progresszív teljesítési egyezmény	126
- 2.7. A petrozsényi részvények beszámítása	130
- 2.8. A szovjet jóvátétel helyzete a stabilizáció után	133
- 2.9. Az 1948-as szovjet engedmények	135
- 2.10. A német tartozások kérdése	143
- 2.11. A magyar-szovjet gazdasági egyezmény	148
3. Csehszlovák jóvátétel	156
- 3.1. A tárgyalások menete és az előszállítások kérdése	156
- 3.2. A jóvátételi egyezmény	173
- 3.3. A csehszlovák jóvátétel lezárása: a csorba-tói egyezmény	179
- 3.4. A magyar-csehszlovák gazdasági egyezmények (1946-1949)	181
4. Jugoszláv jóvátétel	185
- Bevezetés	185
- 4.1. Az előkészítő tárgyalások 1945-ben	187
- 4.2. A tárgyalások menete 1946 májusáig	204
- 4.3. A jóvátételi egyezmény	213
- 4.4. A jugoszláv jóvátétel 1947/48-ban	219
- 4.5. A jóvátételi egyezmény felmondása és annak következményei	224
- 4.6. A magyar-jugoszláv gazdasági és együttműködési egyezmény (1947)	227

5. Magyarország fizetési és árucseré-forgalmi egyezményei Németország megszállási övezeteivel (1947-1951)	236
- 5.1. Egyezmények az angol-amerikai megszállási övezettel (Bizónia)	236
- Bevezetés	236
- 5.1.1. Az első fizetési egyezmény	242
- 5.1.2. A második fizetési egyezmény	247
- 5.1.3. A harmadik fizetési egyezmény	268
- 5.1.4. A nyugatnémet szállítások 1950/51-ben	278
- 5.2. Egyezmények a szovjet megszállási övezettel	298
- 5.2.1. Az első egyezmény	298
- 5.2.2. A második egyezmény	304
- 5.2.3. A harmadik egyezmény	307
Összegzés	309
Nevek ismertetője	315
Rövidítések jegyzéke	319
Táblázatok jegyzéke	324
Irodalom- és forrásjegyzék	328
Mellékletek	

1. Témaválasztás és célkitűzés

A disszertáció eredeti témája a magyar-német gazdasági kapcsolatok háború utáni újraindulása lett volna. A kutatás előrehaladtával azonban kiderült, hogy a külkereskedelem szinte minden időpontban és minden kereskedelmi ágazatban közvetlenül függött össze a háborút követő időszak egyik legnagyobb jelentőségű eseményével, a Magyarország által fizetendő jóvátétellel. **Mivel gazdasági vonatkozásaiban ez a tárgykör** kevésbé feldolgozott, és mert **térben-időben** is szorosan kapcsolódik az előbbihez – **e kérdés** részletesebb vizsgálatát is célul tűztem ki.

Tekintettel arra, hogy korábban a német-magyar külkereskedelmi relációt egyáltalán nem, a jóvátételt pedig elsősorban szovjet vonalon vizsgálták, a disszertáció célja, hogy elsődleges levéltári forrásokon keresztül képet adjon az 1945 utáni néhány esztendő számunkra sorsdöntő gazdaságpolitikai eseményeiről, a résztvevő felek stratégiáiról, valamint a magyar gazdaság korabeli állapotáról és valódi teljesítőképességéről. Munkám során törekedtem egyrészt a jóvátétel, másrészt pedig a Németországgal folytatott áruforgalom minél részletesebb bemutatására, illetve a két kérdéskör közötti összefüggések megvilágítására.

A két témakör fontossági sorrendje sem mellékes. A jóvátétel gazdasági és politikai elsődlegességéhez nem férhet kétség, hiszen a magyar gazdaság számára **ez egyszerre volt éveken át a legfontosabb kötelezettség és súlyos teher, megszabva egyszersmind a ún. helyreállítási (újjaépítési) ciklus irányultságát-arculatát is.** A külgazdasági kapcsolatok is ennek függvényében alakulhattak, főleg 1947-től, amikor is az ország *de iure* visszanyerte szuverenitását. Felmerül ezek után, hogy a jóvátétel teljesítésén és a belső (fogyasztási, újjaépítési) igényeken túlmenően mi maradt a külkereskedelemre? A vizsgált **források** azt mutatják, hogy 1947-ben már meglehetősen széles termékskálát ölelt fel a magyarországi termelési felesleg, **miáltal** magyar-német **relációban** is élénk áruforgalom alakulhatott ki, melyet legtöbbször nem gazdasági, hanem politikai megfontolásokból korlátoztak a hatóságok, mindkét oldalon. A hidegháború kiteljesedésével a nyugatnémet piac fokozatosan bezárult a keleti tömb országai előtt, és bár az iratok tanúsága szerint a forgalom ugyan nem nullázódott le teljesen, 1949-et követően már csak töredéke volt a korábbiaknak.

Noha a jóvátétel kérdésében született már dokumentumgyűjtemény és elemző leírás is, ezek terjedelme nem különösebben nagy, és azok is elsősorban a szovjetek felé irányuló

kötelezettségekkel foglalkoznak. A dolgozat mindhárom ország esetében igyekszik az eddigieknél nagyobb mélységben feltárni a jóvátétel teljesítésének **szerteágazó rendszerét**, azok körülményeit, illetve **részletesebben mutatja be** az eddig kevésbé vizsgált csehszlovák és jugoszláv vonalat is. A szovjet kötelezettségek tekintetében a dolgozat **annyiban kínál árnyaltabb képet**, hogy az eredeti tárgyalási jegyzőkönyvek – és más fellelhető, ide kapcsolódó dokumentumok – segítségével minden eddiginél részletesebben merít azok anyagából, bemutatva például a felek stratégiáját, **illetve folyamatában kíséri végig a tárgyalási, „egyezkedési” procedúra szakaszait, annak változó légkörét**. A szovjet vonalon nem elsősorban az eddig ismeretlen újdonságok (reményeim szerint akadtak azért ilyenek is), hanem a korábban már feltárt történésekhez képest – **a hektikus kezdetek után fokozatosan konszolidálódó – eljárásrendi mechanizmus módszeres nyomon követése kínál új közelítésű leírást**.

Ez utóbbi különbözőképpen mutat más-más képet a két másik szomszédos állam esetében. Ugyancsak szorosan kapcsolódik a hidegháborús helyzet alakulásához a jugoszláv jóvátételi sorsa, bár ellenkező előjellel, mint a szovjeteknél vagy Csehszlovákiánál: itt a szállításokat a magyar fél fokozatosan leállította, majd mindenfajta együttműködést megszakított déli szomszédunkkal. A jugoszláv vezetés kapcsolata a szovjet tömb más országaival is meglehetősen változatosan alakult, amelynek részletezésére e keretek között nem lehetett mód, a tárgyalások jegyzőkönyvei azonban a jóvátétel sorsán keresztül is hűen mutatják be az **államközi viszony elmérgesedését**. Amennyire lehetőség volt rá, a dolgozat igyekezett betekintést engedni ezekbe a háttérben zajló folyamatokba is. A téma politikai vetületét számos munka feldolgozta már, a disszertáció itt legfőképpen a (politikától azért teljességgel el nem választható) gazdasági szegmens minél mélyebb feltárását és bemutatását volt hivatott ismertetni. Mint azt már a bevezetőben kiemeltem, a jugoszláv jóvátétel második (1953-1964) szakaszára már nem tért ki a kutatás, mivel a közelmúltban Honvári János már elvégezte ennek az időszaknak részletes és alapos feltárását.

Másfajta ellentétek **jellemezték** a csehszlovák-magyar viszonyt. **Az eddig kevésbé pertraktált** különféle háttéranyagok, elemzések ez esetben **is leképezték** a nagypolitikai játszmák „**mellékszínterein**” folyó kötélhúzást, melynek a jóvátétel kérdése sokkal inkább eszköze – ha úgy tetszik, indikátora – volt, semmint konkrét célja. Bár méreteinél és jelentőségénél fogva a legkevesebb forrás itt állt rendelkezésre, a fajsúlyosabb kezdeti időszak (1945-1947) viszonylag jól dokumentált, és ezeken keresztül meglehetősen **sokszínű kép rajzolódik ki a – politikailag inkább civakodó, gazdaságilag mindeközben együttműködőbb – korabeli szomszédság történéseiről**.

2. A téma forrásai és a feldolgozás módszertani kérdései

A magyar-német kereskedelmi kapcsolatok második világháború utáni újraindulását 2002 őszén kezdtem kutatni a Magyar Országos Levéltár (MOL) Bécsi úti részlegében található iratanyagában. A rákövetkező évben kezdődtek meg a jóvátétellel kapcsolatos kutatások, ezután a két témakör forrásai fokozatosan, egymással párhuzamosan kerültek rögzítésre. A meglehetősen szétszórt anyag magyarországi feltárása 2009 tavaszán fejeződött be. A 2004 őszén **zajlott** a koblenzi Bundesarchivban összegyűjtött terjedelmes anyagban szereplő információk (1948-1951 közötti magyar-nyugatnémet áruforgalmi adatok) feldolgozása, **míg** a jóvátétel teljes összegyűjtött adatmennyiségének végleges formába öntése 2012 folyamán történt meg. Ennek köszönhetően az addig meglévő, német-magyar áruforgalommal foglalkozó fejezet terjedelme is több mint kétszeresére bővült, benne a korábbi adatokhoz képest újdonságnak számítottak az 1950-51-es évekre vonatkozó információk, melyek a magyarországi forrásokból teljességgel hiányoztak.

A Magyar Országos Levéltár (MOL) hatalmas iratanyaga mellett az Országgyűlési Könyvtárban megtalálható költségvetési és zárszámadási kiadványok is a munka alapjául szolgáltak, elsősorban az első fejezet összefoglaló adatainak gyűjtése során. A szovjet megszállási övezet, a későbbi NDK és az 1945 előtti Reich hasonló dokumentumai viszont Berlinben találhatóak, ahová azonban többszöri próbálkozásra sem sikerült kutatói ösztöndíjat szerezni. Így az erre vonatkozó alfejezeteknek csak a MOL-ban fellelt iratok szolgálnak forrásul, ezért sokkal kisebb terjedelműek, mint a nyugati zónákkal foglalkozó rész. **E tekintetben – a kérdéskör feldolgozottságának hiánya miatt – szakirodalmi „hézgapótlásra” sem volt mód.**

Ugyancsak vizsgálat tárgyává tette a kutatás a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), valamint a Politikatörténeti Intézet Levéltárának (PIL) vonatkozó anyagait. Előbbi konkrét számadatok pontosítása és kiegészítése végett, míg utóbbi a korábban feltárt információk esetleges megerősítése céljából **történt**, azért, hogy más megközelítésből is képet adjon bizonyos kérdésekről, amelyek a levéltári források alapján nem mindig voltak egyértelműen eldönthetők. Ezzel együtt mind a magyar, mind a német nyelvű irodalomjegyzék **összeállításánál arra törekedtem**, hogy azok a lehető legszélesebb kört fedjék le, ami térben és időben a disszertáció témáihoz kapcsolható. Német vonalon ez a kinti kutatással

egyidőben, 2004-ig bezárólag történt meg, a magyar nyelvű források pedig a 2010-2011-ig megjelent munkákat tartalmazzák.

3. A disszertáció felépítése

A dolgozat alapvetően két nagyobb egységre tagolódik: a **„háromirányú”** jóvátétel és a magyar-német áruforgalom kérdését taglalja részletesebben. Ezeket megelőzi egy bevezető fejezet, mely a korabeli magyar gazdasági és pénzügyi viszonyokat elemzi, mint a jóvátétel és a külkereskedelem alapvető fontosságú háttérét. Részletesen kitér az ipar, a mezőgazdaság, a pénzügyi helyzet – azon belül is a kibontakozó hiperinfláció – sajátosságaira, valamint a korabeli belpolitikai viszonyok közepette működő államigazgatás szerepére. Ismerteti a jóvátétel kérdésének összetevőit, általános problémáit, valamint betekintést enged annak folyamatába: az egyes irányító-végrehajtó szervek, a különböző szaktárcák, az MNB vagy éppen a legfőbb koordinációért felelős Jóvátételi Hivatal **működésébe**. Egyszóval felvázolja azokat a kereteket, melyek közepette adottak voltak először a jóvátételi, később pedig a külkereskedelmi szállítások alapfeltételei. Ide tartozik még a megszálló szovjet hatóságok szerepének, valamint a SZEB ezirányú tevékenységének vizsgálata is.

A jóvátétel folyamatát **a három ország esetében külön fejezetekbe rendeztem**, ezen belül a legtöbb alfejezet – értelemszerűen – a legterjedelmesebb szovjet részre jutott. Az elemzések **minden lehetséges esetben a kronológiai rendet követik, míg a lényegesebb momentumokat külön alfejezetek idézik meg**. (Például a petrozsényi részvények vagy a német tartozások kérdése a szovjet fejezetben). Kevésbé tagolt a jugoszláv és a csehszlovák rész, ahol a rövidebb átfutási idő és a kisebb volumenű anyagiak révén nem volt szükség **aprólékosabb bontásra**. Azért sem, mert a szovjet vonallal ellentétben a folyamat viszonylag homogén volt – jugoszláv esetben egészen a szakításig bezárólag (ami persze külön bekezdést érdemel), az utána következő események ugyanakkor már más lapra tartoznak.

A német kapcsolatok elsődlegesen földrajzi tekintetben (Nyugat-Kelet), majd ugyancsak kronológiai rendben **kerülnek sorra**, ahol az egyes egyezmények ismertetései alkotnak egy-egy alfejezetet. Viszonylag jelentősebb időt vett igénybe MOL és a Bundesarchiv iratainak **„összefésülése”, formába öntése**. A fő szempont valamennyi megállapodás **bemutatásakor** az volt, hogy minél szélesebb körben legyen megismerhető a pénzügyi háttér, a **figyelmet érdemlően széleskörű korabeli szakmai háttérmunka**,

valamint az árukontingensek érdemlegesebb tételei (ha nem is az utolsó tétel alkatrészig vagy **terményspecifikumig**). **Ezek eleddig nem kaptak nyilvánosságot a szakirodalomban.** **A részletezés ellenére is a könnyebb tájékozódást** hivatott elősegíteni a viszonylag nagyszámú táblázat: ez a magyarázat arra is, hogy **azok a leírás „főszövegében”** és nem a mellékletekben lettek elhelyezve. (Beazonosításukat külön jegyzék segíti.) A munkát összegzés, névismertető, rövidítés- és táblázatjegyzék, valamint a vonatkozó magyar és idegen nyelvű bibliográfia zárja, a munka legvégén pedig a mellékletekben elhelyezett képanyag, illetve dokumentumok találhatóak. A dolgozat lábjegyzeteiben sűrűn hivatkozik elsősorban is a felhasznált levéltári anyagokra, de bizonyos, itt részletesen ki nem fejtett kérdések, ide vonatkozó hivatkozott témák esetében a meglévő szakirodalomra is.

4. Az értekezés tudományos eredményei

A dolgozat megkísérelte párhuzamosan bemutatni az 1945-1950 közötti átmeneti időszak két olyan aspektusát, amelyek nagyságrendi jelentőségük különbözősége ellenére egyformán szignifikáns korrajzai ennek a fordulatokban bővelkedő néhány évnek. A külkereskedelmi részben azért esett Németországra a választás, mert a háború végéig Magyarország legjelentősebb gazdasági partnere volt, és a hirtelen megszűnt kapcsolatok 1947-es újraindulása, majd az évtized végéig tartó gyors felfutása egyértelműen megmutatta, hogy a korábbi első számú felvevőpiac a háborús pusztítások ellenére is komoly gazdasági tényező, amit az is bizonyított, hogy rövid időn belül gyorsan növelni tudta magyarországi részesedését. Amennyiben a világpolitikai folyamatok nem szólnak közbe, rövid időn belül minden bizonnyal ismét komoly stratégiai partnere lehetett volna Magyarországnak. (A nyugati államok közül így is a legjelentősebb szállítónak vált.) Más kérdés, hogy a lehetőségeket messze nem kihasználó szállítási volumen is igen komoly segítséget, dollármilliókban mérhető forgalmat jelentett hazánknak, éppen abban az időszakban, amikor az újjáépítés és a jótét kötelezettségek szorításában a legkisebb mennyiségű megszerezhető nyersanyag és készáru is nélkülözhetetlen volt. Emiatt éreztem indokoltnak ezt az összevetést, amely nemcsak a gazdasági folyamatok változásait tükrözi – **egészen a gazdasági váltóátállításig** –, hanem ezeken keresztül is betekintést enged a folyton változó és a **leírt** folyamatokat mindig **moderáló** politikai viszonyokba. Nem beszélve arról, hogy

ellentétben a jóvátétel kérdésével, a háborút követő időszak magyar–német gazdasági kapcsolatairól és azok háttéréről érdemi munka eddig nem látott napvilágot.

A német történelemmel, vagy akár a kétoldali kapcsolatokkal foglalkozó művek legfeljebb politikatörténeti vonatkozásban tárgyalják hazánk és a hidegháború következményeként kettészakadó Németország viszonyát. A két (illetve a megszállási övezetek elkülönülése miatt voltaképpen három) állam közötti gazdasági kérdésekről az említett időszakban gyakorlatilag nem esik szó – leszámítva a Magyarországon a jóvátétel részeként szovjet kézbe került korábbi német tulajdonrészt. A háború alatti (többnyire sohasem ellentételezett) magyar szállításokat is csak ritkán említik meg, ezek részletes feltárása még ugyancsak várat magára. Ezt követően már csak az NSZK Willy Brandt nevével fémjelzett 1970-es évekbeli „új keleti politikája” (Ostpolitik) jegyében megindult kölcsönös áruforgalom néhol felületes, máskor részletesebb ismertetésével találkozhatunk mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalomban. A közelmúltban több olyan mű is napvilágot látott, amelyekben ez utóbbi kérdés legalább említés szintjén felmerül. A háborút követően újjáinduló magyar–német kapcsolatokról azonban nem tesznek említést, a dolgozat ezzel foglalkozó fejezete tehát ennyiben újdonsággal szolgálhat.

A **jóvátételi** tárgyalási pozíciók nagyarányú egyenlőtlensége ellenére a legkeményebb alkudozások a minden tekintetben elsőbbséget élvező szovjet bizottsággal folytak. Ezzel nem kívánjuk annulálni a Kárász Artúr memoárájában írottakat, miszerint összességében a Szovjetunió delegáltjainak akarata érvényesült. Mindazonáltal az áttanulmányozott tárgyalási jegyzőkönyvek sokaságában arra is rendszeresen találunk példát, hogy a magyar fél küldöttei esetenként határozottan és gyakorta eredményesen érveltek – persze főként a racionalitást végképp figyelmen kívül hagyó követelésekkel szemben.

A korabeli dokumentumok tanulmányozása a témához kapcsolódó anyagokon túl számos más érdekességgel is szolgált. A háborút közvetlenül követő időszak bel- és gazdaságpolitikai viszonyairól kevés hitelesebb korrajz bontakozik ki, mint a jóvátétel körüli huzavonák közepette készült **„háttér”-iratokból**, listákból, feljegyzésekből, **ahol a munkálatokba bevon szakértők** nemcsak a száraz tényeket, hanem saját személyes véleményüket, megjegyzéseiket is papírra vetették. (Írásaik egyszerre hordoznak szubjektív elemeket és **tárgyszerű állapot rögzítést.**) **Ugyanez igaz a tárgyalások jegyzőkönyveire: az asztal két oldalán ülők fegyvertárát egyszerre jellemezte a tárgyszerű érvelés, a személyes vélemény és – esetenként – a politikai ultima ratio váltogatása.** Az ellentétek ütköztetése azután további szakmai, illetve érzelmi-emocionális vitákat generált, amelyeket legtöbbször háttérbe szorított ugyan a nagypolitikai játszmák alakulása, ám számos esetben

éppen ezekből eredően volt mód kompromisszumok, könnyítések kiharcolására a magyar tárgyalófél részéről.

Mint arról már szó volt, a jóvátétel esetében korábban több – **politikátörténeti közelítésű** – munka is napvilágot látott. Ezek egyetértenek abban, hogy Magyarország számára nagyon súlyos terhet jelentett a teljesítés, annak mértékéről, a tényleges költségekről és a vélelmezett szaldóról azonban már komoly eltérések mutatkoztak a különféle elemzésekben. Ahogy a jóvátétel alakulása is a három érintett országgal, főleg a kezdeti időszakban, számos hasonló vonást mutatott, a későbbiekben azonban markáns különbségek bontakoztak ki az egyes államok felé történő teljesítés módozatai körül. A háborús károkat nem számítva ez jelentette messze a legnagyobb megterhelést Magyarországnak. Az igencsak kritikus 1945/46-os időszakban mindhárom **állam** jóváhagyta az eredeti teljesítési időszak meghosszabbítását, majd pedig a progresszív fizetés **rendjét**, amely jelentős lélegzethez juttatta a magyar gazdaságot, legfőképpen a leginkább érintett nehézipart. Ugyancsak megegyeznek abban, hogy – bár gyökeresen eltérő indokok miatt, de – egyik esetben sem az eredetileg megállapított összegek kerültek teljesítésre.

A különböző kutatások és számítások rendkívül széles skálán jelölték meg a Szovjetunióknak ténylegesen kifizetett összeget. (Ezekről részletesebben a historiográfiai bevezetőben esik szó.) A világpiacon jóval magasabb áron előállított termékek felfelé, míg az engedmények és hátralékok eltörlése lefelé módosították a valós értéket. Összességében, nominális értelemben legalábbis, figyelembe véve az 1948-tól megadott könnyítéseket – Honvári János már ugyancsak említett számításai szerint – nagyjából a 130 millió dollár körüli összeg lehetett reális. A különféle álláspontok azonban minden valószínűség szerint továbbra is eltérően vélekednek minderről. Az összeg első hallásra valószínűleg alacsonynak tűnik, hiszen az eredeti szovjet követelés is 200 millió dollár volt. Ez a szám azonban csak a *jóvátételi dollárban* mért szállításokat számszerűsíti (többkevesebb pontossággal). Az semmilyen összegzésből nem derült ki, hogy a *tényleges* bekerülési költségek – a termékcsoportok különböző szorzószámai révén – mekkora pengő/forint, illetve dollárösszeget tettek ki. Ez **pedig** mindenképpen felfelé módosítja a ténylegesen jóvátételre költött pénzösszeg nagyságát. A másik oldalon ugyanakkor nem hagyhatóak figyelmen kívül az 1948-tól mind nagyobb mértékű szovjet engedmények, az átvételi árak felemelésével és a hátralékok, valamint a pönálé elengedésével, illetve a még leszállítandó mennyiségek csökkentésével a magyar gazdaság jelentős „**virtuális**” megtakarítást ért el. A probléma az, hogy ezeknek az összegeknek a pontos nyomon követése lehetetlen, de még a meglévő információk is nehezen kezelhetőek (lásd még: a devizaforint

meghatározásának nehézségei), emiatt átfogó, pontos statisztika és mérleg nagy valószínűséggel nem készíthető el a témában.

A kutatás során mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy 1948 mindkét témakörben választóvonalnak számít. Ez volt az utolsó olyan év, amikor a statisztikák még részletesebb adatokat közöltek a német-magyar külkereskedelmi forgalomról, beleértve az árkiegyenlítésre fordított összegeket, illetve a jóvátételi teljesítések országokénti eloszlását. 1949-től ezek az adatok először csak összesítve, később azonban már sehogyan sem jelentek meg, lehetetlenné téve a folyamatok akárcsak nagyságrendi megbecsülését is. Mind a KSH adatsoraira, mind pedig a költségvetési, illetve zárszámadási dokumentumokra jellemző ez a hirtelen váltás, de nem kivétel ez alól maga a levéltári anyag sem. Akár kormányzati (minisztériumi), akár jegybanki vagy más intézmény által jegyzett dokumentumról van szó, 1949-től a jóvátétellel kapcsolatos konkrét adatok **gyakorlatilag** már nem követhetők nyomon. Ezen a teljesítések különböző időpontokban történt lezárásai sem változtatnak. Sem a jugoszlávokkal 1948-ban megszakadt, sem a csehszlovákokkal a rákövetkező évben lezárt, sem pedig a Szovjetunióknak 1953 elejéig teljesített szállításokról nincsenek pontos összesítések, sem az adott évekből, sem későbbbről.

Összességében elmondható, hogy bár a jóvátétel kutatása immár több mint 30 éve zajlik, igazán részletes és átfogó művek csak az utóbbi években születtek, az általam írt disszertáció ezekhez kíván csatlakozni. Annyiban újdonságként, hogy mindhárom ország esetében terjedelmében és mélységében is az eddigi talán legrészletesebb vizsgálatot folytatta, illetve csehszlovák és jugoszláv vonalon az 1945-48 közötti időszakban talán több tényleges új adattal is szolgál. A szovjet viszonylatban pedig a már meglévő információk háttérét igyekszik alaposabban felderíteni, illetve bizonyos adatsorok közzétételével az eddigi ismereteket gyarapítani.

5. A disszertáció témájával kapcsolatos publikációk

I. A disszertációval összefüggő publikációk

Magyar nyelvű:

1. Magyarország fizetési és árucserre-forgalmi egyezményei Németország megszállási övezeteivel (1947-1950). In: Kutatási füzetek 10. PTE, Pécs, 2004.

Megjelenés alatt: (Várható megjelenésük: 2013/14 tél)

2. Jugoszláv jóvátétel. In: Századok
3. Csehszlovák jóvátétel. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle (Szlovákia)

Idegen nyelvű:

1. Bezahlungs-und Warentransportverträge zwischen Ungarn und den deutschen Besatzungszonen (1947-1950). In: Öt kontinens (Cinq continents. Les cahiers du Département d'Historie moderne et contemporaine.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2007.

II. Egvéb publikációk

1. Ferdinand Schwister: Das Notgeld der Stadt Köln (Köln, 1982) c. művének fordítása. Megjelent az Éremtani Lapok 2005. februári (89.), 2005. áprilisi (90.) és 2005. augusztusi (92.) számában.

2. Heidrun Hamersky: „Gegenansichten. Fotografien zur politischen und kulturellen Opposition in Osteuropa 1956-1989” (Christoph-Links-Verlag, Berlin, 2005) című könyvéhez gyűjtöttem fényképanyagot 2005-ben a Magyarországra vonatkozó fejezethez.

III. Részvételek konferenciákon

1. Előadás a Magyarországi Református Egyház által szervezett „Önkéntes Diakóniai Év” című nemzetközi szemináriumon, „Ezeréves Magyarország” címmel. Monoszló, 2005. szeptember 17.
2. Előadás a „Magyarok és németek a hidegháborúban” konferencián, „Az árucserre-forgalom újraindulása Magyarország és Németország angolszász megszállási övezete (Bizónia) között, 1947-1950” címmel. Balatonfüred, 2010. december 10.